

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİ ÜYELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ¹

Hamza ÇEŞTEPE*
Tuğba MİSTAÇOĞLU**

Özet

Bölgesel ekonomik entegrasyonun en yaygın şekillerinden olan gümrük birliklerinin, üye ülkelerde ortaya çıkardığı uzun vadeli dinamik etkilerden biri yabancı yatırımları teşvik etkisidir. Bu çalışmada, gümrük birliğinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi, AB'ye 2004 ve 2007 yıllarında üye olan ülkeler ve AB'ye henüz üye olmayan ancak 1995'de Birlik ile gümrük birliği anlaşmasını yürürlüğe koyan Türkiye örneğinde ampirik olarak ortaya konulmuştur. 1993-2007 döneminde gümrük birliği için kukla değişken kullanılarak oluşturulan model, sabit etkiler panel veri tahmin yöntemiyle tahmin edilmiştir. DYY'yi etkileyen diğer faktörlerden pazar büyüklüğünün göstergesi GSYİH, ihracat ve ekonomik istikrarsızlık değişkenlerinin de yer aldığı modelin tahmini sonucunda, gümrük birliğinin söz konusu ülkelere DYY girişi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından, geçmişte büyük ölçüde yapısal nedenlerle potansiyelinin altında DYY alan Türkiye'ye, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde yapılacak reformlar ve muhtemel üyelikle birlikte DYY girişlerinde bir canlanmanın olması beklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Gümrük Birliği, Avrupa Birliği, Panel Veri Analizi.

Jel Sınıflaması: F15, F21

¹ Bu çalışma, 23-25 Haziran 2011 tarihinde Saraybosna'da düzenlenen 9. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi'nde sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş halidir.

* Doç.Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hamzac@hotmail.com

** Bülent Ecevit Üniversitesi, SBE, İktisat Anabilim Dalı, tugbamistacoglu@hotmail.com

THE EFFECTS OF CUSTOMS UNION ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT: A PANEL DATA ANALYSIS ON NEW MEMBERS OF EUROPEAN UNION AND TURKEY

Abstract

One of the long term dynamic effects of customs unions in member countries is to encourage foreign direct investment. In this study, using Turkey' case, the effects of customs union on foreign direct investment is empirically investigated for countries which became a member between 2004 and 2007 and for countries which are not members but started to apply the customs union agreement in 1995. The model is estimated with panel data methods using a dummy variable for the customs union term for the period 1993-2007. The model which includes GDP, exports and economic instability as explanatory variables reveals that customs union agreement has positive effects on FDI inwards. From the view point of Turkey, FDI inflows, which were in low levels before because of the structural problems, are expected to increase due to the reforms in the process of membership to the EU.

Keywords: Foreign Direct Investments, Customs Union, European Union, Panel Data Analysis.

Jel Classification: F15, F21

1. Giriş

Bölgesel ekonomik entegrasyonun en önemli safhalarından ya da şekillerinden biri gümrük birliği (GB)'dir. Aynı zamanda ekonomik entegrasyon teorisinin üzerinde en fazla yoğunlaştığı bu entegrasyon şeklinde üye ülkeler kendi aralarında gümrük tarifelerini kaldırıp ticareti serbestleştirirken, birlik dışı ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygularlar.

Gümrük birliklerinin gerçekleşmesi statik ve dinamik nitelikte bir takım ekonomik etkileri ortaya çıkarmaktadır. 1950'de bu alanın en önemli iktisatçılarından J. Viner tarafından ilk defa ortaya konulan bu etkilerden statik etkiler, bir defaya özgü olarak ortaya çıkan kısa dönemli etkilerdir. Viner'in ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler şeklinde ikiye ayırdığı bu etkiler, üye ülkelerde kaynakların yeniden dağılımına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır². Dinamik etkiler ise, gümrük birliklerinin uzun dönemde GSYİH'nın büyüme hızı üzerinde ortaya çıkardığı etkilerdir. GB'nin dinamik etkileri şunlardan oluşmaktadır: 1) Ölçek ekonomileri, 2) Rekabet, 3) Yoğunlaşma, 4) Teknolojik gelişme ve 5) Yatırımları teşvik etkisi.

² Osman Küçükahmetoğlu, "Reel Entegrasyon Teorisi", **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** (Der: O. Küçükahmetoğlu-H. Çeştepe-Ş. Tüylüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa, 2005, s. 44

GB'nin yatırımları teşvik etkisi iki kanalla ortaya çıkmaktadır³. Birinci olarak, GB'nin etkisiyle milli gelirden ortaya çıkan artışlar tasarrufları ve dolayısıyla yatırımları artırmaktadır. İkincisi ise, GB'nin doğrudan yabancı yatırımların (DYY) yeri ve büyüklüğü üzerinde değişikliklere neden olmasıdır. GB sonucu oluşan dinamik etkiler içinde yabancı sermaye yatırımlarındaki artış ve azalışlar, statik ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler gibi refah artırıcı ya da azaltıcı olarak tanımlanabilmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının artmasıyla ortaya çıkan yatırım yaratma etkisi, tersi durumda ortaya çıkan yatırım saptırma etkisinden büyükse dinamik refah kazancı ortaya çıkmaktadır⁴.

Bu çalışmada, gümrük birliğinin dinamik etkilerinden DYY'yi teşvik etkisi, AB'ye 2004 ve 2007 yıllarında giren yeni üye ülkeler ve üye olmayıp GB içinde yer alan Türkiye örneğinde ampirik olarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Literatürde gümrük birliğinin DYY üzerindeki etkileri konusunda AB üyesi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerine yapılan çalışmalarda, genelde 2004'te Birliğe üye olmuş ülkeler alınmıştır. Bu çalışmaya 2007'de üye olan iki ülke de dahil edilmiş ve üye olmayan ülke Türkiye'yle birlikte geniş bir ülke grubu üzerinde test yapılmıştır.

Çalışmada 1993-2007 döneminde gümrük birliği için kukla değişken kullanılarak oluşturulan model, sabit etkiler panel veri yöntemine göre tahmin edilmiştir. DYY'yi etkileyen diğer faktörlerden pazar büyüklüğünün göstergesi GSYİH, ihracat ve ekonomik istikrarsızlık değişkenlerinin de yer aldığı modelin tahmini sonucunda gümrük birliğinin ülkelere DYY girişi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, AB'nin yeni üye ülkeleri ve Türkiye'ye söz konusu dönemde gelen DYY ile ilgili istatistiksel bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde konuyla ilgili yabancı ve yerli literatürde yer alan ampirik çalışmalardan bahsedilmektedir. Dördüncü bölümde, ekonometrik model kurulduktan sonra modelin verileri ile ilgili bilgi verilmekte ve durağanlık sınaması yapılmaktadır. Beşinci bölümde panel veri tahmin sonuçları analiz edilmekte ve son bölümde çalışmanın genel sonuçları ortaya konulmaktadır.

2. Avrupa Birliği'nin Yeni Üyeleri ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi

Dünyada tarihsel süreçte DYY'nin bölgesel dağılımına bakıldığında farklı dönemlerde farklı bölgelerde DYY'nin yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin

³ Ertuğrul Yıldırım-Cihan Dura, "Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bakış", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:28, Ocak-Haziran 2007, s. 147.

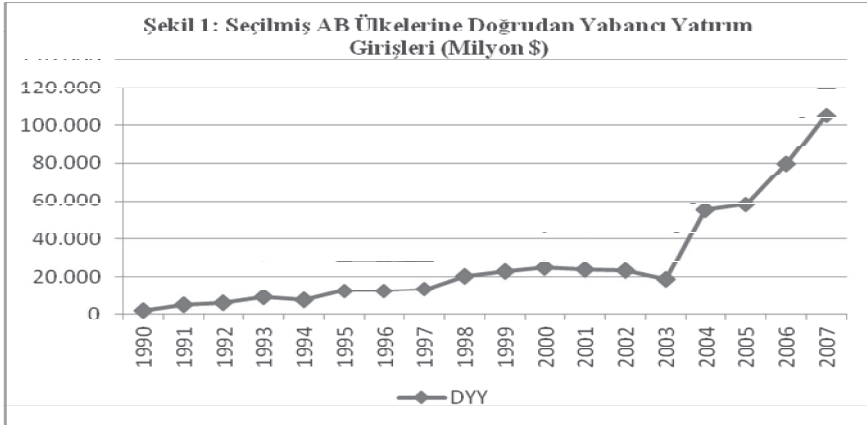
⁴ Ferda Halıcıoğlu, "Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Direkt Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, No:2, 1997, s. 16.

1980'lerden önce dünyadaki DYY'nin en büyük payı Latin Amerika'ya giderken, 1980'lerde Doğu Asya ülkeleri ve 1990'larda Çin DYY'nin en çok tercih ettiği yerler olmuştur. 2000'li yıllarda ise yine Çin'le birlikte Yükselen Piyasa Ekonomileri (Emerging Markets) denilen ülkelere yoğun bir şekilde DYY'nin geldiği görülmektedir. Yükselen piyasa ekonomileri içinde bu çalışmaya konu olan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi geçiş ekonomileri de yer almaktadır. 1990'dan itibaren serbest piyasa sistemine geçmeye çalışan geçiş ekonomileri başlangıçta arz ve talep arasındaki bağın kesintiye uğramasından dolayı ciddi depresyonlarla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak, daha kısa bir merkezi planlama geçmişi olan, daha güçlü sivil toplum geleneklerine ve sosyal sermayeye sahip olan ülkeler (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya gibi) piyasa ekonomisine de kolay entegre olmuşlardır⁵. Geçişin ilk birkaç yılında nispeten daha az gelen DYY akımları, özellikle 2003 yılından itibaren ciddi bir artış içine girmiş ve bu artış sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir.

Şekil 1'de seçilmiş yeni AB üyesi ülkelerin (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Malta, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya) DYY girişlerinin toplamı 1990 yılından itibaren gösterilmektedir. 1998 yılına kadar doğrudan yabancı yatırım girişlerinde ciddi bir artışın gerçekleşmediği görülmektedir. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde aday ülkelerle, 1998 yılından itibaren üyelik müzakerelerine başlanmasının kararlaştırılması ile doğrudan yabancı yatırım girişlerinde meydana gelen artışlar dikkat çekmektedir. 2000'lerin ilk yıllarında devam eden bu artışlar, 2003'de bazı ülkelerdeki olumsuz gelişmeler nedeniyle biraz azalma göstermiştir. 2004 yılında aday ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya, Litvanya Cumhuriyeti ve Letonya'nın Avrupa Birliği'ne tam üyeliği gerçekleşmiştir⁶. Şekil 1'e baktığımızda 2004 yılında doğrudan yabancı yatırım girişlerinde önemli bir artış görülmektedir. 2005 ve 2006 yıllarında da artışlar devam etmiş, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin gerçekleşmesiyle ve 2004 yılı itibariye tam üyeliğe geçen ülkelerin Birliğe yavaş yavaş adaptasyonu ile birlikte doğrudan yabancı yatırım girişlerinde rekor artışlar gözlenmiştir. 2004 yılı ve devam eden yıllarda bu ülkelere doğrudan yabancı yatırım girişlerinde meydana gelen bu artışın temel nedenleri olarak, Avrupa Birliği'ne tam üyelik ve üyeliğe geçiş sürecinde ülkelerin makroekonomik yapılarında meydana gelen değişimleri göstermek mümkündür.

⁵ Ali Şen-İsmail Küçükaksoy, "Yükselen Piyasalar ve Gelişme Stratejileri", **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Der: Feride Öztürk-Fatih Çelebioğlu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 233.

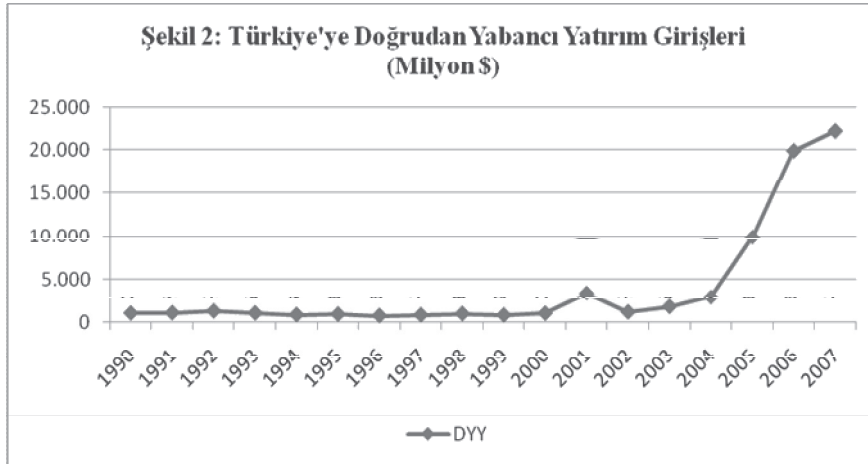
⁶ 2004'de AB'ye üye olan diğer iki ülke Slovakya ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'dir. Veri eksikliği nedeniyle bu ülkeler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>, Erişim Tarihi (20.11.2009).

Bu süreçte Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlara baktığımızda, 1990'lı yıllarda özellikle ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve krizler nedeniyle Türkiye'ye ciddi anlamda DYY'nin gelmediği görülmektedir. Bunun yanında, Doğu Blokunun çökmesiyle yeni rakiplerin ortaya çıkması ve Çin ve Uzakdoğu pazarının gelişme dinamiğinin daha yüksek olması gibi faktörlerin de bu sonuçta etkisi olmuştur. Örneğin 1990'lar boyunca yıllık DYY, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da GSMH'nin ortalama %4'ü iken, Türkiye'de aynı dönemde GSMH'nin ortalama %0,5'inden daha az gerçekleşmiştir⁷. Yıllık ortalama DYY girişinin 1 milyar doların altında kaldığı bu dönemin sonunda yaşanan ekonomik krizden sonra 2001'den itibaren Türkiye'de birçok yerli bankanın yabancılara satılması, özelleştirmeler ve 2003'de önceki dönemlere göre DYY'yi oldukça teşvik eden 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu'nun çıkarılmasıyla DYY'de bir canlanma ortaya çıkmıştır. Böylece 2000'de 982 milyon dolar olan DYY girişi 2004'de 2,8 milyar dolara çıkmıştır. Ancak Türkiye'ye ciddi anlamda DYY girişi Şekil 2'de görüldüğü gibi 2005 yılıyla birlikte başlamıştır. Bu dönemden itibaren Türkiye'de ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması, IMF destekli istikrar programının tavizsiz uygulanması, özelleştirmeler, yeni kanunla birlikte bürokrasinin azaltılması, sağlanan teşvikler gibi faktörlerin etkisiyle 2005-2007 arasında yaklaşık 52 milyar dolarlık DYY gelmiştir. Bu süreçte, yukarıda belirtilen faktörlerle birlikte Türkiye'nin 3 Kasım 2005 tarihinden itibaren tam üyelik için Avrupa Birliği ile müzakerelere başlaması da yabancı yatırımlar için önemli referanslardan birini oluşturmuştur.

⁷ M. Emin Erçakar-Erdal Tanas Karagöl, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar", SETA Analiz, Sayı:33, 2011, s. 17.

Kaynak: TCMB, İstatistiki Veriler, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, Erişim Tarihi (20.04.2011).

3. Literatür Özeti

Bir ülkeye DYY'nin gelmesinde etkili olan ya da DYY'nin belirleyicisi durumunda olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin bir kısmı döviz kuru, faiz oranı, pazar büyüklüğü, dış borç, vergiler, işgücü maliyetleri, mali teşvikler, bölgesel entegrasyonlara üyelik gibi ekonomik; bir kısmı siyasi istikrar, yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, piyasanın yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar gibi politik ve yatırımların teşviki gibi yatırım ortamına ilişkin faktörlerdir. DYY'nin belirleyicileri ile ilgili yerli ve yabancı literatürde yapılmış önemli sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır. Ekonomik belirleyiciler arasında yer alan bölgesel entegrasyon anlaşmalarının DYY üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda bölgesel entegrasyonlara ya da daha spesifik olarak GB'ne üyelikle bölge içi ticaret ve DYY'nin artacağı ifade edilmiştir. Özellikle, birlik içinde ekonomik istikrar, istihdam ve verimliliğin artması gibi nedenlerle yatırımcıların ve özellikle birlik dışında kalan ülke yatırımcılarının birlik ülkelerine yatırımlarını artıracakları ileri sürülmüştür.

DYY ve ekonomik entegrasyon ilişkisiyle ilgili ampirik literatüre bakıldığında bunların büyük bir kısmının AB üzerine yapıldığı görülmektedir. Bunlardan Holland ve Pain'in (1998) çalışmasında, AB'ye aday ülkeler ile Hırvatistan'da Avrupa Birliği sürecinde doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen gelişmelerin nedenleri araştırılmıştır. 1992-1996 yıllarını kapsayan, AB sürecindeki 10 ülke ile Hırvatistan'ın ele alındığı çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Adı geçen iktisatçılar özelleştirme, yatırım riski ve Avrupa bütünleşmesine yakınlık gibi faktörlerin doğrudan yatırım girişlerinin gelişimi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlar ve AB'ye taraf ülkelere coğrafi yakınlığı bulunan ve AB üyesi ülkelerle ortak coğrafi sınırlara sahip olan Orta ve Doğu

Avrupa ülkelerinin diğer ülkelere göre daha fazla doğrudan yatırım çektiğini ifade etmişlerdir⁸.

Martin ve Turrion (2003) tarafından yapılan çalışmada da, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde Avrupa Birliği sürecinde doğrudan yatırımlarda gerçekleşen artışın nedenleri araştırılmıştır. 1992-1999 yıllarını kapsayan ve 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin ele alındığı çalışmada panel veri yöntemini kullanılmıştır. Sonuç olarak 1990'lı yıllar boyunca Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında hızlı bir artış olduğu belirtilmiştir. Bunun nedenleri olarak da, işgücünün nispi olarak daha bol olması ve sonucunda işgücü maliyetindeki avantajlar, ülkelerin Birliğin daha gelişmiş olan ülkelerine coğrafi olarak yakınlıkları gibi faktörler sıralanmıştır⁹.

Bevan, Estrin ve Grabbe (2001), Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, Avrupa Birliği bütünleşme sürecinin doğrudan yatırımlar üzerinde yarattığı etkinin nedenlerini araştırmışlardır. 1994-2000 yıllarını kapsayan ve bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ele alındığı çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Bu iktisatçılar doğrudan yatırım akımlarını incelerken, Martin ve Turrion'un çalışmasında olduğu gibi düşük işgücü maliyetleri, doymamış büyük bir pazarın varlığı, Avrupa bütünleşmesine coğrafi yakınlık gibi faktörleri ele almışlar ve farklı olarak, Almanya ve Avusturya'nın bölgedeki ağırlığı ile coğrafi ve kültürel yakınlığın doğrudan yatırımları olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Adı geçen yazarlar, Avrupa Birliği genişleme sürecinin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine gelen DYY'yi önemli oranda arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır¹⁰. Bu ülkeler için yapılan diğer bazı çalışmalarda da -Claessens, Oks ve Polastri (1998), Kaminski (2001) gibi- AB'ye giriş ihtimalinin bu ülkelerdeki yüksek DYY akımlarının önemli bir belirleyicisi olduğu ifade edilmiştir¹¹.

Sousa ve Lochard (2004), 13 AB üyesi ve 7 AB dışı olmak üzere toplam 20 OECD ülkesi için, 1982-2001 döneminde oluşturdukları modeli OLS yöntemi ile inceleyerek Avrupa bütünleşmesinin doğrudan yatırım hareketleri üzerine etkilerini analiz etmişlerdir. Onlar da Avrupa bütünleşmesi ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğrudan yatırım girişlerinde artış yaşanmasını beklediklerini ifade

⁸ Dawn Holland-Nigel Pain, "The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment", Niesr Discussion Papers, Paper No. 137, 1998, www.niesr.ac.uk/pubs/dps/dp137.pdf, Erişim Tarihi (02.12.2009).

⁹ C. Martin-J. Turrión, "Eastern Enlargement of the European Union and Foreign Direct Investment Adjustments, European Economy Group", Working Paper núm. 24, Universidad Complutense de Madrid, 2003.

¹⁰ Alan Bevan-Saul Estrin-Heather Grabbe, "The Impact of EU Accession Prospects on FDI Inflows to Central And Eastern Europe", Policy Paper 06/01, ESRC, "One Europe or Several?", Programme Sussex European Institute, University of Sussex, 2001.

¹¹ S. Claessens, D. Oks, R. Polastri, "Capital Flows to Central and Eastern Europe and Former Soviet Union", Policy Research Working Papers, Nr. 1976, The World Bank Group, Washington D.C., 1998; B. Kaminski, "How Accession to the European Union Has Affected External Trade and Foreign Direct Investment in Central European Economies", Working Paper, Nr. 2578, The World Bank, Washington D.C., 1998.

etmişlerdir. Bu beklentinin ortaya çıkmasının sebebi ise, Sousa ve Lochard'ın ekonometrik analizlerine göre, Avrupa bütünleşmesine taraf olan ülkeye, bütünleşme ülkelerinden gelen doğrudan yatırımların % 34 oranında artış göstermesidir. Ayrıca, bütünleşme sonrasında Avrupa bütünleşmesi dışındaki ülkelere bütünleşmeye yeni katılan ülkelere doğrudan yatırım girişleri % 70 oranında artış göstermektedir. Sousa ve Lochard, diğer çalışmalardan farklı olarak Avrupa bütünleşmesinde parasal birliğin doğrudan yatırımlara etkisini de ele almış ve bütünleşme sürecinde parasal birliğe taraf olan üyeler arasındaki doğrudan yatırımların parasal birliğe taraf olmayan üyeler arasındaki doğrudan yatırımlara göre % 95 daha fazla artış gösterdiği sonucuna varmışlardır¹².

Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlar ve entegrasyon arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalara bakıldığında ise; Halıcıoğlu (1997); 1987-1995 yıllarını kapsayan çalışmasında, Türkiye-AB gümrük birliğinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki muhtemel etkisini araştırmıştır. AB'ye tam üyelik başvurusunun etkisini ölçmeyi hedefleyen kukla değişken 'AB etkisi' katsayısının işareti ve büyüklüğü bölgelere göre farklılık göstermiştir. Çalışmada, gümrük birliğinin İspanya gibi örneklerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmasına rağmen, Türkiye örneğinde istikrarsızlık faktöründen dolayı mühim bir doğrudan yabancı sermaye yatırımı artışı beklenemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, DYY yapma eğiliminin belirlenmesinde; ülkelerin ekonomik ve siyasal istikrarsızlık göstergesi olan enflasyon oranlarının 'istikrarsızlık etkisi'nin yanı sıra koruma katsayısı 'koruma etkisi' ile ÇUŞ'ların ürettikleri mallara olan talebin göstergesi olan GSYİH katsayısı 'iç talep düzeyi etkisi' de önemli rol oynamaktadır¹³.

Hadjit ve Moxon-Browne (2005), yaptıkları çalışmada Türkiye'nin gümrük birliğine üye ve AB üyeliğine aday olmasına rağmen DYY çekmede geriden gelen bir ülke olduğunu ifade etmişlerdir. Adigeçen iktisatçılara göre Türkiye'de dışa açıklık ve özelleştirme DYY'yi pozitif yönde etkilerken; ekonomik istikrarsızlık, yoğun bürokrasi, yolsuzluklar, zayıf altyapı ve AB üyelik sürecindeki engeller olumsuz yönde etkilemektedir. Yazarlar, Türkiye'nin AB'ye muhtemel üyeliğinin DYY'yi artırabileceğini, ancak üyelik sürecinin gizli tehlikeler barındırdığını belirtmişlerdir.

Başar ve Tosunoğlu (2006), AB'ye üyeliğin DYY'yi artıracakı hipotezini AB'ye yeni üye olan ülkeler ve aday ülkeler üzerinde test etmişler ve Türkiye için Halıcıoğlu'yla benzer sonuçlara ulaşmışlardır. 1993-2003 yıllarını kapsayan çalışmada, panel veri metoduyla tahmin edilen üç model kullanılmış ve modellere AB üyeliği için kukla değişken eklenmiştir. Analizler sonucunda her üç modelde Avrupa Birliği üyeliği ile DYY arasındaki pozitif anlamlı ilişki sadece Letonya için

¹² Jose de Sousa-Julie Lochard, "Foreign Direct Investment and Integration: Lessons for CEECs", Paper Presented at the Conference on Institutions and Policies for the New Europe, Koper, Slovenia, Institute of Macroeconomic Analysis and Development, January 17, 2004, www.sigov.si/umar/conference/2004/papers/DeSousa_Lochard.pdf, Erişim Tarihi (21.11.2009).

¹³ Assia Hadjit-Edward Moxon Browne, "Foreign Direct Investment in Turkey: The Implications of EU Accession", *Turkish Studies*, 6(3), 2005, s. 321-340.

bulunmuştur. Slovakya, Slovenya ve Türkiye'nin katsayıları ise anlamlı ve negatif bulunmuştur. Adı geçen iktisatçılar bu sonuçlarla karşılaşılmasındaki en önemli etkenin, ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapı olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye aday ülkeler arasında rakipleriyle karşılaştırıldığında daha iyi koşullara sahip olduğuna, ancak DYY girişini ciddi bir şekilde engelleyen şu faktörlere dikkat çekmişlerdir: Enflasyon, yüksek oranlı dış borçlar ve dış açık. Çalışmanın sonunda, DYY çeken ve iten en önemli faktörün makroekonomik istikrarsızlık olduğu belirtilmiştir¹⁴.

Karaege (2006) ise, 1980 sonrası Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımın etkenlerini ve gelişmesini araştırmaktadır. Bu amaçla öncelikle Türkiye'deki yetersiz doğrudan yabancı sermayenin nedenleri üzerinde, ikinci olarak da bu faktörlerin AB üye ve adaylarında yabancı sermaye etkenleriyle karşılaştırılması üzerinde durmuştur. Karşılaştırmalı vaka araştırması bulgularına dayanarak yapılan analiz, Türkiye'de siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın, yasal mevzuatın, idari prosedürlerin ve yolsuzluğun yabancı yatırımcılar için uygun bir yatırım ortamı yaratmanın önünde önemli engeller olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, mali tablolarındaki şeffaflık sorunu ve uluslararası muhasebe yönetmeliğinin uygulanmamasının; şirketler bazında yabancı yatırımlar için önemli engel teşkil ettiğini belirtmiştir. 2005 yılı itibarıyla Türkiye'de artan doğrudan yabancı sermayenin Avrupa Birliği ile geliştirilen ilişkilere ve iyi işleyen özelleştirme programına bağlı olduğunu ortaya koymuştur¹⁵.

4. Model¹⁶, Veriler ve Durağanlığın Sınanması

4.1. Model ve Veriler

Ekonometrik çalışmalarda yeterli veri olduğu takdirde çoklu regresyon analizleriyle değişkenler arası ilişkiler güçlü şekilde analiz edilebilmektedir. Ancak değişkenlerle ilgili veri olmadığı zaman değişkenler modele konamamakta, bu durumda tahminler de sapmalı sonuçlara yol açmaktadır. Zaman içerisinde sabit, ancak birimler açısından farklı olan ve modele konmayan değişkenlerin etkileri panel veri yöntemiyle kontrol edilmektedir.

Bu çalışmada, seçilmiş AB üyesi geçiş ekonomileri ve Türkiye örneğinde gümrük birliğinin DYY üzerindeki etkisi sabit etkiler panel veri tahmin yöntemleriyle araştırılmıştır. Konuyla ilgili çeşitli ampirik çalışmalardan da

¹⁴ Mehmet Başar-Şebnem Tosunoğlu, "EU Integration Process: Will Turkey Overcome the FDI Obstacles?", **Managing Global Transitions**, Cilt:4, No:2, 2006, s. 115-128.

¹⁵ Murat Karaege, "Development and Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: A Comparative Analysis with The EU Countries", MA Thesis in European Studies at Sabancı University, 2006.

¹⁶ Çalışmada kullanılan model ve tahmin sonuçları T. Mıstaçoğlu'nun yüksek lisans tezinden alınmıştır. Bkz. T. Mıstaçoğlu, "Ekonomik Entegrasyonun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2010, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

(Billington, 1999; Schneider ve Frey, 1985 gibi) yararlanmak suretiyle modelde kullanmak üzere bağımlı değişken olarak DYY, bağımsız değişkenler olarak da ihracat, gayrisafi yurtiçi hasıla, ekonomik istikrarsızlık ve gümrük birliği kukla değişkeni seçilmiştir.

Modeli tahmin etmek için kullanılan değişkenlerin zaman boyutu $t=15$ ve kesit boyutu $i=11$ 'dir. Belirtilen değişkenler kullanılarak oluşturulan model şu şekildedir:

$$FDI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 EXP_{it} + \alpha_2 GDP_{it} + \alpha_3 INF_{it} + \alpha_4 CU_{it} + u_{it} \quad t=1, \dots, T; i=1, \dots, N$$

Modelde FDI: Doğrudan yabancı yatırımları, EXP: İhracatı, INF: Ekonomik istikrarsızlığı (enflasyon oranındaki artış), CU: Gümrük birliği kukla değişkenini ve u: Hata terimini göstermektedir. CU kukla değişkeni Türkiye için 1996 öncesi 0, 1996 ve sonrası içinse 1'dir. Bulgaristan, Romanya için 2007 öncesi için 0, 2007 sonrası için 1'dir. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Malta, Polonya ve Slovenya için 2004 öncesi için 0, 2004 ve sonrası içinse 1'dir.

Modeli test etmek için örnek ülkeler olarak 1995'de AB ile gümrük birliği anlaşmasını yürürlüğe koyan Türkiye ile birlikte AB'ye 2004'den sonra üye olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Malta, Polonya, Slovenya, Bulgaristan, Romanya seçilmiştir ve bu ülkelerin 1993-2007 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırım verileri cari fiyatlarla milyon ABD doları cinsinden Worldbank (Dünya Bankası) World Development Indicators veri tabanından elde edilmiştir. Gayri safi yurt içi hasıla ve ihracat verileri de Worldbank veri tabanından -sabit fiyatlarla milyon ABD doları cinsinden- sağlanmıştır. Ekonomik istikrarsızlığın etkisini bulabilmek için kullanılan enflasyon verisi yine Worldbank veri tabanından elde edilmiştir. Ancak Estonya'nın gayri safi yurt içi hasıla ve ihracat verileriyle, Litvanya ve Malta'nın ihracat verileri için cari fiyatlarla milyon ABD doları cinsinden veriler kullanılmıştır. Worldbank veri tabanından cari fiyatlarla milyon ABD doları cinsinden elde edilen veriler, ABD GSYİH deflâtörü ile reel hale getirilmiştir.

4.2. Durağanlığın Sınanması

Modeli tahmin etmeden önce verilerde durağanlığın araştırılması gerektiğinden değişkenler için panel birim kök testleri yapılmalıdır. Literatürdeki nispeten yeni birim kök testleri arasında, Levin ve Lin (LL) (1993), Im, Pesaran ve Shin (IPS) (2003), Maddala ve Wu (MW) (1999) ve Hadri (2000) tarafından geliştirilen testler yer almaktadır. LL, IPS ve MW testleri boş hipotez olarak birim kökün varlığını ileri sürerken, Hadri'nin testinde boş hipotez "seriler durağandır" şeklindedir.

LL testinde

$$\Delta y_{it} = \rho^* y_{i,t-1} + \sum_{L=1}^{p_L} \theta_{iL} \Delta y_{i,t-L} + z'_{it} \gamma + u_{it}$$

regresyonu tahmin edilmektedir. Bu denklemde z_{it} sabit, sabit etkiler ve basit trend gibi modelin deterministik bileşenlerini göstermektedir. Bu yöntemde dinamik otoregresif değişkenin katsayısının tüm panel üyeleri için homojen olduğu ($\rho_i = \rho$) varsayımı yapılmaktadır. Boş hipotez ve alternatif hipotez sırasıyla;

$$H_0 : \rho^* = (\rho - 1) = 0 \text{ ve } H_1 : \rho^* < 0 \text{ (tüm ayrı seriler durağandır).}$$

Levin ve Lin (1992)'in yönteminde, her bir kesit veri için değişen varyans problemi düzeltilerek ayrı ayrı ADF testi yapıldıktan sonra biraraya getirilmiş t istatistiği hesaplanmaktadır.

IPS ise ρ_i 'nin paneldeki her bir seri için farklı biçimde değişebildiğini, ρ_i 'nin paneldeki her bir seri için heterojen olduğunu, varsaymıştır. Ayrıca her bir seri farklı gecikme uzunluklarına sahip olabilmektedir. Bu nedenle bu test LL testinin daha genel bir halidir ve Im, Pesaran ve Shin, testlerinin LL testine göre daha yüksek güce sahip olduğunu göstermişlerdir¹⁷.

$$\Delta y_{it} = \rho_i^* y_{i,t-1} + \sum_{L=1}^{p_i} \theta_{iL} \Delta y_{i,t-L} + z'_{it} \gamma + u_{it}.$$

IPS yönteminde ise boş hipotez ve alternatif hipotez sırasıyla;

$$H_0 : \rho_i^* = (\rho_i - 1) = 0 \text{ ve } H_1 : \rho_i^* < 0 \text{ (en az bir kesit serisi için).}$$

IPS testinin alternatif hipotezinde paneldeki en az bir serinin durağan olduğu iddia edilmektedir. Bu yöntemde her bir kesit için hesaplanan ayrı ADF birim kök istatistiklerinin ortalaması alınmaktadır:

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_{\rho}$$

Im, Pesaran ve Shin test istatistiklerinin normal dağıldığını ortaya koymuşlardır.

Maddala ve Wu (1999) her bir i kesiti için birim kök tahmininden elde edilen boş hipotezin reddedildiği anlamlılık düzeylerinin birleştirilmesine dayanan Fisher ADF ve Fisher PP testlerini önermişlerdir. Bu testte

$$P = -2 \sum_{i=1}^N \ln p_i \text{ istatistiği } 2N \text{ serbestlik derecesi ile } \chi^2 \text{ dağılımına sahiptir.}$$

Testteki p_i ise her bir kesit için bireysel birim kök testinden elde edilen p değeridir. Maddala ve Wu (1999) Fisher tipi testin IPS ve LL testlerine göre daha başarılı olduğunu göstermişlerdir.

¹⁷ G.S. Maddala-S. Wu, "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 61, 1999, s. 631-652.

Çalışmada IPS testi ile Maddala ve Wu'nun önerdiği Fisher ADF ve Fisher PP testleriyle panel birim kök testleri yapılmıştır. Tablodaki IPS ve Fisher ADF testlerindeki gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre seçilmiştir.

Tablo 1: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

IPS	Seviye		Birinci Fark	
	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
Değişkenler				
Ekonomik İstikrarsızlık	-5.52 (0.00)*	-4.18 (0.00)*		
İhracat	6.23 (1.00)	0.05 (0.52)	-8.05 (0.00)*	-6.11 (0.00)*
Doğrudan Yabancı Yatırım	0.62 (0.73)	-1.52 (0.06)**	-10.94 (0.00)*	
GSYİH	9.52 (1.00)	0.07 (0.53)	-2.32 (0.01)**	-5.80 (0.00)*
Fisher ADF	Seviye		Birinci Fark	
Değişkenler	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
Ekonomik İstikrarsızlık	70.59 (0.00)*	55.10 (0.00)*		
İhracat	3.31 (1.00)	21.47 (0.49)	95.68 (0.00)*	72.38 (0.00)*
Doğrudan Yabancı Yatırım	18.73 (0.66)	30.99 (0.09)**	127.96 (0.00)*	
GSYİH	0.79 (1.00)	29.87 (0.12)	41.42 (0.00)*	
Fisher PP	Seviye		Birinci Fark	
Değişkenler	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
Ekonomik İstikrarsızlık	70.43 (0.00)*	54.81 (0.00)*		
İhracat	4.64 (1.00)	20.76 (0.53)	96.49 (0.00)*	114.51 (0.00)*
Doğrudan Yabancı Yatırım	22.04 (0.45)	34.07 (0.04)**		
GSYİH	0.76 (1.00)	10.17 (0.98)	39.22 (0.00)*	43.48 (0.00)*

Notlar: IPS testi için parantez içindeki rakamlar ortalama t istatistiklerine ilişkin p değerleridir. Fisher ADF ve Fisher PP testleri için parantez içindeki rakamlar ADF-Fisher ve PP-Fisher χ^2 istatistiklerine ilişkin p değerleridir. * istatistiğin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. ** istatistiğin en az %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

“Doğrudan yabancı yatırım için IPS, Fisher ADF ve Fisher PP testlerinde sabit+trend %5 anlamlılık seviyesinde, ekonomik istikrarsızlık içinse sabit, sabit+trend %1 anlamlılık seviyesinde, tüm seriler için paneldeki her bir seride birim kök vardır” şeklindeki boş hipotez reddedilmektedir. İhracat ve GSYİH için, IPS, Fisher ADF ve Fisher PP testlerinde boş hipotez reddedilmemektedir. Serilerin birinci farkı alındığında ise tüm seriler için boş hipotez reddedilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik istikrarsızlık için Fisher ADF ve Fisher PP testlerindeki sonuçlara dayanarak serilerin seviye itibarıyla durağan oldukları, ihracat ve GSYİH içinse serilerin seviye itibarı ile durağan olmadıkları, ancak fark itibarı ile durağan oldukları sonucuna varılabilir.

5. Panel Veri Tahmin Sonuçları

Serilerin durağan olduklarını ortaya koyduktan sonra modeli panel veri tahmin yöntemleriyle tahmin etmek mümkündür. Modelin değişkenleri arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için sabit terimin nasıl olduğuna yönelik varsayımlara dayanılarak üç farklı temel panel veri tahmin yöntemi geliştirilmiştir. Panel En

Küçük Kareler Yöntemi, Tesadüfi Etkiler Yöntemi ve Sabit Etkiler Yöntemi. Panel En Küçük Kareler Yönteminde sabitin tüm kesitler için aynı olduğu varsayılmaktadır. Bu yöntem kesite özel etkileri dikkate almadığı için oldukça sınırlayıcı bir modeldir. Tesadüfi etkiler yönteminde, kesitler arasındaki farklılıkların tesadüfi olduğu varsayılarak her bir kesitin farklı sabit terime sahip olmasına imkan tanınmaktadır. Sabit etkiler yönteminde ise her bir kesitin gözlemlenemeyen ve zaman içinde değişmeyen özellikleri olduğu varsayılmakta ve bu özellikler kukla değişkenler yoluyla her bir kesitin farklı sabit terime sahip olmasına imkan tanınarak dikkate alınmaktadır¹⁸. Bu çalışmada modelin tahmininde sabit ve tesadüfi etki yöntemlerinden hangisinin daha uygun olduğuna karar verilmesi için “Hausman spesifikasyon testi” (HS) kullanılmıştır. Bu testte boş hipotez bireysel etkilerin modeldeki diğer regresörlerle ilişkisiz olduğunu (tesadüfi etkinin varlığını) belirtmektedir. Burada HS testleri sonucunda boş hipotez reddedilmiş ve sabit etki modeli tesadüfi etki modeline tercih edilmiştir.

Tablo 2, bu yaklaşıma göre yapılan regresyon tahmin sonuçlarını göstermektedir. Modelde, durağan olan INF ve CU değişkenleri normal şekliyle kullanılmıştır. Durağan olmayan GDP ve İHR değişkenlerinin ise birinci farkları alınarak kullanılmıştır. CS testlerine göre tahminlerde kullanılan sabit etkiler yönteminin gereksiz olduğu yönündeki boş hipotez reddedilmektedir. Otokorelasyon tespiti için LM testi yapılmıştır. Sıfır hipotezi altında asimtotik olarak χ_1^2 dağılımına sahip olan LM istatistiklerinin χ_1^2 0.05 anlamlılık düzeyinde serbestlik derecesi 1 ile karşılaştırılması sonucunda modelde otokorelasyon sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2: Tahmin Sonuçları

EXP	-0.64 (-0.39)
GDP	3.33 (1.31)
INF	-0.02 (-2.96)*
CU	1.30 (3.87)*
İstatistikler	
R ²	0.34
CS	49.76 (0.00)
HS	0.00 (1.00)
NT	154
LM	0.44

Notlar: t istatistikleri White’ın değişen varyans düzeltilmiş t istatistikleridir. (**) işaretleri katsayının %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

¹⁸ Hasan Vergil-Coşkun Karaca, “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:10, Sayı:4, 2010, s. 1207-1216.

Modelde FDI ile EXP arasındaki ilişkiyi veren katsayı beklenenin aksine negatif yönlü çıkmıştır ve istatistiki olarak anlamsızdır. Bu sonuca göre, seçilmiş ülkelerde ihracatın DYY üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle DYY, bu ülkelere ihracat yapma amacıyla değil başka nedenlerle gelmektedir. FDI ile GDP arasındaki ilişkiyi veren katsayı ise beklenildiği gibi pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır. Ekonomik istikrarsızlık ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi veren katsayısı ise beklenildiği gibi negatif yönlü ve %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Yani ekonomik istikrarsızlık azaldıkça DYY artmaktadır.

Modelde esas olarak etkisi ortaya konulmak istenen CU yani gümrük birliği değişkeninin katsayısı ise beklenildiği gibi pozitif yönlü çıkmıştır ve %5 düzeyinde anlamlıdır. Bunun anlamı, gümrük birliğine üyelikle bu ülkelerde DYY artmıştır. Başka bir ifadeyle teoriye uygun şekilde, bölgesel entegrasyonlara üyelik, ülkelere gelen DYY'yi olumlu yönde etkilemektedir. Gümrük birliğine üyelik diğer değişkenler sabitken DYY'yi %1,30 artırmaktadır.

Burada AB ülkeleri ve Türkiye'de DYY'lerde meydana gelen artışın nedenlerini ortaya koyabilmek için diğer bazı makroekonomik göstergelere de bakmak gerekir. Örneğin World Bank (2009) verilerine göre kişi başına GSYİH rakamlarına bakıldığında ortalama olarak 2004 yılına kadar yavaş artan bu büyüklüğün bu tarihten itibaren daha fazla arttığı görülmektedir. Ülkelerin fiziki altyapılarının bir göstergesi olan enerji tüketiminde 2000'li yıllara kadar önemli bir artış olmamış, 2003'ten itibaren hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Bir ülkede ekonomik istikrarın önemli bir göstergesi olan ve DYY'leri de etkileyen enflasyon büyüklüğü açısından ise enflasyon değişim oranının Türkiye gibi birkaç ülke dışında adı geçen ülkelerde 1999'dan itibaren düşük ve istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye'de ise enflasyon 2003'ten itibaren ciddi anlamda düşüşe geçmiş ve değişim oranı istikrarlı bir seyir izlemeye başlamıştır¹⁹. Özetlemek gerekirse, çalışmaya konu olan ülkelerde AB üyesi ülkelerin çoğunluğunun üye olduğu 2004 tarihinden itibaren gümrük birliğine girişle birlikte DYY'leri etkileyen diğer faktörlerde de önemli iyileşmelerin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu ülkelerde belirten dönemde DYY'lerde meydana gelen artışlarda, bölgesel entegrasyona girişle birlikte diğer faktörlerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, halen Avrupa Birliği üyesi olmayan ancak Birlik'le gümrük birliği anlaşması yürürlükte olan Türkiye'nin, Birliğe ileride muhtemel üyeliğinin ülkeye gelen DYY'leri artırması da kuvvetle muhtemeldir.

¹⁹ World Bank, World Development Indicators 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>, Erişim Tarihi (20.11.2009).

6. Sonuç

Bölgesel ekonomik entegrasyonun önemli safhalarından biri olan gümrük birlikleri, aynı zamanda ekonomik entegrasyon teorisinin de üzerinde en fazla yoğunlaştığı entegrasyon şeklidir. Gümrük birliklerine üyelik, üye ülkelerde statik ve dinamik nitelikte bir takım etkilere sebep olmakta, dinamik etkiler içerisinde yatırımları teşvik etkisi de yer almaktadır.

Bu çalışmada, gümrük birliğinin DYY'yi teşvik etkisi, AB'ye 2004 ve 2007 yıllarında üye olan seçilmiş ülkeler ve AB'ye henüz üye olmayan ancak 1995'de gümrük birliği anlaşmasını yürürlüğe koyan Türkiye örneğinde ampirik olarak ortaya konulmuştur. Çalışmada 1993-2007 döneminde gümrük birliği için kukla değişken kullanılarak oluşturulan model, sabit etkiler panel veri analizine göre test edilmiştir. DYY'yi etkileyen diğer faktörlerden pazar büyüklüğünün göstergesi GSYİH, ihracat ve ekonomik istikrarsızlık değişkenlerinin de yer aldığı modelin testi sonucunda gümrük birliğinin ülkelere DYY girişi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; bu çalışmada Türkiye, AB'ye muhtemel tam üyeliğinin DYY girişlerinde yaratacağı olası etkinin ölçülebilmesi için, 2004 ve 2007'de AB'ye dâhil olan gelişmekte olan ülkelerle birlikte değerlendirilmiştir. Türkiye, finansal ve reel sektörlerindeki sürekli iyileşme ile oluşturmaya başladığı dinamik özel kesim, büyüyen sermaye piyasası ve son dönemlerde OECD ülkeleri arasında en yüksek büyüme oranına sahip ülke olarak DYY'yi çekme konusunda tercih edilebilir bir ülke haline gelmektedir. Dünyada yetkili bazı kuruluşlar tarafından son dönemlerde hazırlanan raporlarda da belirtildiği gibi, geçmişte Türkiye'ye potansiyelinin altında DYY girişlerinin sebepleri önemli ölçüde yapısal olmasına rağmen, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde yapılacak reformlarla ve üyeliğin kesinleşmesiyle DYY girişlerinde daha fazla artış olabilir.

Kaynakça

- BAŞAR, Mehmet-Şebnem TOSUNOĞLU, “EU Integration Process: Will Turkey Overcome the FDI Obstacles?”, **Managing Global Transitions**, Cilt:4, No:2, 2006, s. 115–128.
- BEVAN, Alan-Saul ESTRIN-Heather GRABBE, “The Impact of EU Accession Prospects on FDI Inflows to Central And Eastern Europe”, Policy Paper 06/01, ESRC, “One Europe or Several?”, Programme Sussex European Institute, University of Sussex, 2001.
- BILLINGTON, Nicholaa, “The Location of Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis”, **Applied Economics**, No:31, 1999, s. 65-76.
- CLAESSENS, S.-D. OKS-R. POLASTRI, “Capital Flows to Central and Eastern Europe and Former Soviet Union”, Policy Research Working Papers, Nr. 1976, The World Bank Group, Washington D.C., 1998.
- ERÇAKAR, M. Emin-Erdal Tanas KARAGÖL, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **SETA Analiz**, Sayı:33, Ocak, 2011.
- HADJIT, Assia-Edward Moxon BROWNE, “Foreign Direct Investment in Turkey: The Implications of EU Accession”, **Turkish Studies**, 6(3), 2005, s. 321–340.
- HADRI, K., “Testing the Null Hypothesis of Stationary against the Alternative of a Unit Root in Panel Data with Serially Correlated Errors”, **Manuscript**, Department of Economics and Accounting, University of Liverpool, Liverpool, 1999.
- HALICIOĞLU, Ferda, “Türkiye-AB Gümrük Birliği’nin Direkt Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, No:2, 1997, s. 15-22.
- HOLLAND, Dawn-Nigel PAIN, “The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment”, Niesr Discussion Papers, Paper No. 137, www.niesr.ac.uk/pubs/dps/dp137.pdf, 1998, Erişim Tarihi (02.12.2009).
- IM, S.K.- M.H. PESARAN, Y. SHIN, “Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels”, **Journal of Econometrics**, 115, 1, 2003, s. 53-74.
- KAMINSKI, B., “How Accession to the European Union Has Affected External Trade and Foreign Direct Investment in Central European Economies”, Working Paper, Nr. 2578, The World Bank, Washington D.C., 1998.
- KARAEĞE, Murat, “Development and Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: A Comparative Analysis with The EU Countries”, MA Thesis in European Studies at Sabancı University, 2006.
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman, “Reel Entegrasyon Teorisi”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** (Der: O. Küçükahmetoğlu-H. Çeştepe-Ş. Tüylüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa, 2005, s. 73-109.

-
- LEVIN, A.-C. LIN, “Unit Root Tests in Panel Data: New Results”, Department of Economics, University of California at San Diego, Discussion Paper No. 92-93, 1993.
- MADDALA, G.S.-S. WU, “A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 61, 1999, s. 631-652
- MARTIN, C.- J. TURRIÓN, “Eastern Enlargement of the European Union and Foreign Direct Investment Adjustments, European Economy Group”, Working Paper nüm. 24, Universidad Complutense de Madrid, 2003.
- MISTAÇOĞLU, T., “Ekonomik Entegrasyonun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2010, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SCHNEIDER, F.-B. FREY, “Economic and Political Determinants of Direct Investment”, **World Development**, Vol:13, No.2, 1985, s. 161-175.
- SOUSA, Jose de-Julie LOCHARD, “Foreign Direct Investment and Integration: Lessons for CEECs”, Paper Presented at the Conference on Institutions and Policies for the New Europe, Koper, Slovenia, Institute of Macroeconomic Analysis and Development, January 17, 2004, www.sigov.si/umar/conference/2004/papers/DeSousa_Lochard.pdf, 2004, Erişim Tarihi (21.11.2009).
- ŞEN, Ali-İsmail KÜÇÜKAKSOY, “Yükselen Piyasalar ve Gelişme Stratejileri”, **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, (Ed. Feride Öztürk-Fatih Çelebioğlu), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 215-240.
- TCMB, İstatistik Veriler, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, Erişim Tarihi (20.04.2011).
- VERGİL, Hasan-Coşkun KARACA, “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:10, Sayı:4, 2010, s. 1207-1216
- WORLD BANK, World Development Indicators 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/report.do?method=showReport>, Erişim Tarihi (20.11.2009).
- YILDIRIM, Ertuğrul-Cihan DURA, “Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bakış”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:28, Ocak-Haziran, 2007, s. 141-177.

